

**ПЕТЯ ДУБАРОВА –
НАЙ-МЛАДАТА СРЕД ГОЛЕМИТЕ ТВОРЦИ
НА БЪЛГАРИЯ**

1962 – 1979

Животът ѝ трагично завършва едва на 17 години, когато на 4 декември 1979 година младият поетичен гений прави своя избор и слага край на живота си – като най-висш израз на отказа от служене и съпричастност с „естетиката“ и „етиката“ на тоталитарния режим от 60-те и 70-те години.

Петя Дубарова оставя след себе си около 200 стихотворения, 50 – 60 произведения в проза, десетки художествени преводи на текстове на популярни песни на съставите „Би Джийс“, „Смоуки“, „Пух“, „Бий-тълс“ и други.

Множеството публикации приживе на поетесата я правят изключително популярна в литературните и младежките среди, където да си печатан по това време, е висш знак за творческо признание. Петя Дубарова печата непрекъснато в периодични местни и централни издания (в

повечето случаи – редом със зрели утвърдени поети, а не на страници, предвидени за детско творчество).

Непосредствено след смъртта ѝ излиза нейната самостоятелна стихосбирка *Аз и морето*, която печели Националния конкурс за най-добра първа книга „Южна пролет“, а няколко години по-късно (1984) излиза и почти цялото творчество на поетесата (поезия, проза, дневници, кореспонденция, художествени преводи), събрано в книгата *Най-синьото вълшебство*. Огромните тиражи се изчерпват мигновено. Факторите, които предизвикват този изключителен възторг пред творчеството и личността на Петя Дубарова, са различни – от литературно и нелитературно естество.

Що се отнася до приема ѝ в литературните среди, там нещата не са еднозначни и непротиворечиви особено когато ги осмисляме от гледна точка на посттоталитарното ни настояще.

От една страна, творчеството на Петя Дубарова се явява израз на съпротивата на младия талант срещу казионния (принудителен в случая) образец за писане, подчинен на така наречения „социалистически реализъм“. Литературната „типология“ от времето, в което твори Петя Дубарова, е преди всичко догматична (в рамките на комунистическото разбиране за литература) и не допуска ирационализирането на действителността, защото това би означавало в естетиката на комунистическите литературни идеолози еретизиране на постановените норми, което съответно би могло да се използва като форма за бягство от действителността (а нали социалистическата действителност е вменена на всички нива като идеалната действителност). Всяко семиотиизиране на действителността, тоест нейното метафорично предаване, търсенето на „съответствия“ от Бодлеров тип, би могло да създаде риск от осмисляне на разминаването между идеал и действителност, а това от своя страна би могло да се окаже предпоставка за бунт.

От друга страна, феноменалната проява на поетическа зрялост и майсторско перо в периода от 8 до 17 години (по принцип) е психологически травмираща за критиците и тълкувателите на литературни текстове. В съотношението между типичните за възрастта възможности и поетичната стойност на творчеството на Петя Дубарова няма знак за равенство. Предполагаемата „ниска“ естетика, характерна за детската възраст, е в очевидно противоречие с дълбоката рефлексия върху чувството за вина и чувството за смъртта, намиращи израз още в първите стихотворения на Петя. И вината, и смъртта, макар и метафорично предадени, носят смисъл на резултати от репресивните процедури на режима, в който животът тече: в цялото творчество на Петя Дубарова се

прокрадва мотивът за ограбването, насилствено отнетото преживяване на хармония, блаженство и сливане с природата („А някога така ми се приисква да избягам от всички тези думи и числа, и вятър на гърба ми длан да слага, да тичам с автобусни колела..., тогава аз забравям за урока и моите очи се пълнят мигом с хиляди посоки, класът урока слуша и мълчи, в такива часове аз тихо бликам най-искрените свои стихове, но чуя ли, че името ми викат, ги скривам като малки грехове... в очите си, как хубаво, горещо е с тяхната червена светлина, но днеска след родителската среща те всички се превръщат във вина“, Изповед). Друго интересно потвърждение в тази посока е наблюдението, че концептуална нишка на цялото творчество на Дубарова е образът на тайната. Този образ последователно се явява още в първите ѝ стихотворения и завършва своето проявление в мистично отворения последен стих, оставен предсмъртно от Петя: „...зад стените на голямата къща – тайна“. Очевидно е, че постигнатото проникновение за нещата е от екзистенциално-социален порядък и разкрива истината за потисническия аспект на времето, което не позволява едно дете да преживее свободата и радостта на детството. Тайната отваря в себе си бездна от значения, които могат да се отнесат както към познатите измерения на системата, така и към универсалните проекции на човешко преживяване (етика, естетика, микро- и макрокосмос).

Не е за подценяване и друг травматичен момент в литературното възприемане на Дубарова, който удобно се изтласква в рецептивното ѝ представяне от страна на редактори и критици. По неизбежност пребиваващо в координатната система на социализма, творчеството на Петя Дубарова демонстрира отказ от верноподаничество към вождовете: митологемите на социализма отсъстват в поетическите визии на младата поетеса. Тази непригодност към ситуацията, времето и свързаното с него пространство недвусмислено показва, че младата поетеса не пребивава в образа. Нежеланието да се прикрепи към съществуващата литературна традиция превръща творчеството ѝ в нещо външно, отстранено, чуждо и чудно, и най-вече – антинормативно. Демонстрираното безразличие към официозните култови знаци на реалността (партийни вождове и тоталитарни фигури) на практика е в полза на творчеството ѝ. Стиховете на Петя Дубарова системно се преписват от ръка на ръка като апокрифни скрижали, съдържащи истината за друг, по-красив живот (това се случва съвсем симптоматично със стихотворенията, съдържащи апокалиптическа и философска образност, осмислена съвсем очевидно в знаците на отрицанието на действителността: *Посвещение*, *Моят ад*, *Настроение* и други).

В същото време периодичните издания и техните редактори (редактори и зам. главни редактори през 70-те години обикновено са добри служители на системата) сякаш не забелязват липсата на устойчивите идеологеми на времето в творчеството на Петя Дубарова. Този факт удобно се приписва на „детскостта“ на емоцията, която поражда вдъхновените стихове, тоест, ако при други обстоятелства такава поезия не би се допускала за печат, в случая с Петя Дубарова има парадоксална търпимост и даже екзалтираност към стиховете ѝ в печата. А в такъв социокултурен контекст, какъвто знаем, че е валиден за 70-те години на изминалия век, творчеството ѝ би трябвало да има маргинален статут, да не се печата, да не се признава, защото поезия извън режима на политическия живот е несъществуваща. В случая обаче се оказва, че тази поезия не само че не се маргинализира, а напротив – тя е оценена високо, защото е въздействаща, защото е от дете, пък е зряла, изумяваща... и т. н. „Оправданието“ за редакторите е намерено в негласната презумпция, че „малкото момиче“ не би могло да разиграва образите си в двоичния регистър на знаковостта – план на изразяване и план на съдържание. Редакторите на наличните тогава средношколски трибуни са със съзнанието, че всички образни метафоризации с мистичен (а това ще рече с „реакционен“) заряд са всъщност случайно попадение. Редакторите не осъзнават (или по-скоро предпочитат да не осъзнават) дълбочинната и многопластова символност на тези образи, декодират ги алегорично, тоест еднопластово и в съответствие със собственото си виждане. Така потенциалното присъствие на философски концепти с мистичен заряд е negliжирано в полза на естетическото изумление от силата на метафоричната образност. Не се търси последователната проява на тези образи, прерастващи в сериозна философска система.

Смъртта на Петя предизвиква масов шок, отекнал всеобхватно в националното пространство. Активира се друг аспект на възприемането ѝ – бихме могли да го определим условно като нелитературен или социален (но без да пренебрегваме, че в основата на всеки социален аспект на едно творчество пак е литературността).

Поети, писатели, интелектуалци изразяват не толкова човешката си покруса от смъртта на едно младо момиче, колкото тегнещия страх, че загубата е голяма, но и предопределена; че нещо има да се случва. Тогава се зараждат и първите съмнения в прав(ил)ните основания на системата. Огромни пластове социалистическа магма са разместени, защото жестът на самоубийството на Петя Дубарова се оказва изключително (анти)социален, доколкото става дума за отказ от причастността към властващата система. Става ясно, че нищо от образността на детското

перо не е било случайно попадение, защото вярващият в своята собствена действителност лирически „аз“ на твореца създава различната действителност и пребивава в нея пълноценно дотолкова, че успява да въвлече и другите за живот в нея. Примерите за подобно емпатийно въздействие са навсякъде в поезията на Петя:

И запазила своята момичешка вяра,
ще достигна на лятото синята жар –
там, където ме чака добър като гара
моят малък неонов добър лунапарк

Тъмни улици

Побързай, братко! Да заключим нека
отровата и силата нечиста,
която е обхванала човека

Ела сега

а някъде на топло зад очите ми
узряват като гроздове вселени.
Вземете ги! Побързайте! Как хубаво е
с моите загадъчни вселени.
Изпийте с очите си вселените,
родени от стиха ми и от мене!...

Невинна като детско своеволие

Подобно поетическо съзнание е креативно, божествено, то носи трансформиращ енергиен заряд, който е условие за постигане на откъснатостта (в трансцендентален смисъл), а така и на битийната цялостност. Така една поезия, в която Бог не присъства, тя го изговаря и в крайна сметка го постига по уникален начин, без да губи кръвната връзка със света и неговата реалност. Не става дума за скрити или явни тематични връзки с библейското и мистичното начало, а за априорно притежаване на механизъм (бихме могли да го наречем дарба) за поетично претворяване на онтологично унаследени архетипови модели. Именно затова *ваканцията, лятото, неделята, лунапаркът* не са просто реални обекти в поетическото им съществуване, а са метонимии на архетипови образи, чието преживяване означава блаженство.

В така претворената действителност лирическият „аз“ съществува автентично. И ако се върнем към социокултурното измерение на времето, в което поетесата живее, може да се каже, че спрямо социалистическата идеология такава поезия е абсолютно реакционна, бунтарска. И в крайна сметка цялото творчество на Петя Дубарова търси и намира своите основания в поетично пресъздадения бунт срещу затварянето на границите, бунт срещу системата по принцип (а не конкретно и само срещу

комунистическата система). Творческият и житейският избор на Петя Дубарова имат онтологична определеност, доколкото цялостното ѝ присъствие е във вакуума на 60-те и 70-те години на изминалия век.

Отстоянието във времето от смъртта на Петя Дубарова не е достатъчно, за да заличи живия спомен на връстниците и почитателите ѝ. Но е озадачаващо все пак, че вече 30 години сантиментът съществува, а процесите на митологизиране на личността не спират да се вихрят под една или друга форма в литературното и медийното пространство. Това е особено показателно за универсалното въздействие на поезията на Петя Дубарова върху читателите независимо от поколенческата им принадлежност. Ако доскоро можехме да си обясним тези процеси на митологизация като естествена последица от механизмите на надзора и наказанието, прилагани в страните от Източния блок, то към днешния момент не ни остава нищо друго, освен да приемем, че творчеството на Петя Дубарова в удивителен унисон с личностното ѝ „присъствие“ (разкрито ни чрез дневниците и кореспонденцията) има формираща роля за всеки, който се идентифицира чрез поетическото изкуство.

Интересен факт е също така, че в чужбина, без да се интересуват от тези процеси на митологизация, преводачи и издатели, редактори на чужди списания и антологии избират творчеството на Петя Дубарова като представително за съвременната българска литература и често нейните стихове се явяват на страниците на авторитетни световни антологии. Един от най-показателните примери за възприемането на тази млада поезия като модерна и значеща за България е включването на Петя Дубарова в европейската антология *Пасажи* (2001), където между Шекспир, Гьоте, Петрарка и Бекет е и Петя Дубарова – избрана да представя националната ни литература, при това неслучайно с едно от най-модерно звучащите стихотворения – *Настроение* („Препъна се в облака небето...“).

За финал оставих едно не по-малко знаменателно събитие, свързано с издаването на Петя Дубарова в чужбина. Става дума за една стихосбирка, излязла още през 1992 година в САЩ, но издирена, намерена и представена в България едва през 2008 година. Стихосбирката на Петя Дубарова, озаглавена с първия стих от знаково нейно стихотворение – „Ето ме днес свършено разлистена“ (“Here I am, I perfect leaf today”). Тази стихосбирка е знакова поне в няколко посоки: първо – млад български автор е преведен и издаден в самостоятелна книга съвсем тайно, а това ще рече и нелобистки; второ – тиражът на книгата се изчерпва в годината на издаването ѝ и зад този успех не стоят никакви политически, националистически или каквито и да било посткомунистически

обстоятелства, предпоставки или съображения. Нещата се случват естествено и съвсем в духа на стихийното утвърждаване на Петя. И трето – една година след излизането на стихосбирката *Ето ме днес свършено разлистена* славистът от Castleton State College Юри Видов Караджордж ще възкликне (без самият той да е подложен на сугестивното влияние на митологизациите, които съпровождат четенето на Дубарова в България): „Ако трябваше да прочета само една стихосбирка на млад поет (независимо от националността) сред скуката на дълга северна зима, бих избрал тази на Петя Дубарова“.

А най-изумителният знак, с който е белязана появата на *Here I am, I perfect leaf today*, е провиденциалисткото послание, изведено от издателите като заглавие на американската стихосбирка: *Ето ме днес свършено разлистена* идва с цялата си валидност именно днес, когато Петя Дубарова се чете и превежда в цял свят, а разлистването на духовните ѝ послания е „разлистване“ на човешки откровения от върховен порядък.

Цялото творчество на Дубарова е уникално именно с това, че формира усет за автентично и свободно живеене и съживява у човека зарънели способности за емпатия. Присъствието на тази поезия в българското литературно пространство е белязано от феноменалното усещане за преживяване на идеален свят; независимо от максималната конкретност и визуалната плътност на образните проекции в поезията на Дубарова произведенията ѝ предизвикват мисъл за първоначалата и мистическите основания на битието. В такава перспектива може да се каже, че творчеството на Петя Дубарова е необходимо именно днес, когато изкуствената умозрителност и философски патос на новата художествена литература (края на миналия – началото на настоящия век) разми собствено литературните си граници до степен, в която понятието литература започна да губи изконен смисъл и принадлежност, а Платоновата „дефиниция“ за „божествения бяс“ на поетите започна да буди насмешка в творческите рефлексии на автори от по-ново време.

Елица Дубарова